

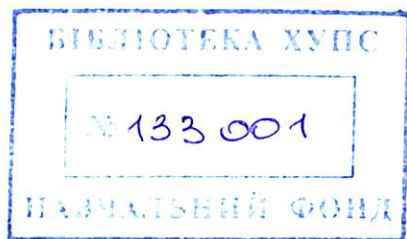
НЕЗЛЕЖНІСТЬ

ОЧИМА ТСН

©

94(477)
H 44

Н Е З А Л Ё Ж Н І С Т Ь

О Ч И М А Т С Н

УДК 94(477)"1991/2016" 075 2ТОН](02 06.2

ББК 63.3(4Укр)64

Н90

Незалежність очима ТСН -- К.: Основи, 2017 -- 296 с

Ця книга -- про колишню російську колонію, яка стала незалежною двадцять п'ять років тому. Бажання хорошого життя, упаковане в концепцію про європейське походження, нестримно вабило її на Захід. Однак російські батоги, що обплутали мозок, тягнули на Схід.

Двадцять п'ять років, упродовж яких ми болісно вичавлювали з себе рабське радянське минуле, яскраві досягнення й змарновані можливості, перемоги і зради, тирани, жертви, герої, злоди -- основні перипетії нашого життя за чверть століття кризь призму сприйняття журналістів і ведучих Телевізійної служби новин.

Двадцять основних подій історії незалежної України -- до 20-річчя найбільш вражаючої новинної служби країни

Автор текстів: Валерій Примост

Координація проекту: Анастасія Денисенко, Світлана Лібет, Оксана Шур

Випускові редакторки: Анастасія Денисенко, Світлана Лібет

Дизайн та верстка: Дмитро Яринич (hooga.steative)

Суперобкладинка: Олесь Гергун

Фоторедакторки: Ольга Костирко, Оксана Вус

Редакторка: Наталія Петринська

Коректорка: Олена Тихоненко

Наукові консультанти: Кирило Галушко, за участі Стора Браїляна та істориків -- учасників громадського проекту «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»

Фото на обкладинці: Василь Артюшенко, Ростислав Рінка

Видавництво «Основи»

пров. Георгіївський, 7, м. Київ, 01034

тел. +38 (044) 331 02 49

osnovypublishing@gmail.com

osnovypublishing.com

Друкарня «Фактор-Друк»

вул. Саратовська, 51, м. Харків, Україна, 61030

factor-druk.com.ua

Замовлення № 1126

ISBN 978-966-500-798-2

© «Студія 1+1»

ПОДІЇ І ДАТИ НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА

- 16 липня 1990** ухвалення Декларації про державний суверенітет України
- 2 жовтня 1990** початок «Революції на граніті»
- 24 серпня 1991** Акт проголошення незалежності України
- 6 грудня 1991** утворення Збройних сил України
- 24 березня 1992** ухвалення «Основ національної економічної політики України»
- 22 серпня 1992** передача правонаступництва від УНР
- 3 вересня 1992** Україна отримала статус члена МВФ
- 1 липня 1993** перший мобільний дзвінок в Україні
- осінь 1994** початок курсу президента Леоніда Кучми на «багатовекторність»
- 5 грудня 1994** підписано Будапештський меморандум
- 28 червня 1996** ухвалення Конституції України
- 2 вересня 1996** в обіг запроваджена гривня
- 19 листопада 1997** перший політ у космос громадянина України
- 22 квітня 1998** убивство Вадима Гетьмана

25 БЕРЕЗНЯ 1999	загибель В'ячеслава Чорновола
17 ВЕРЕСНЯ 2000	убивство Георгія Гонгадзе
28 ЛИСТОПАДА 2000	початок «касетного скандалу»
15 ГРУДНЯ 2000	перша акція «Україна без Кучми»
4 ЖОВТНЯ 2001	катастрофа Ту-154 над Чорним морем
27 ЛИПНЯ 2002	Скнилівська трагедія
16 ТРАВНЯ 2004	перемога Руслани на Євробаченні
22 ЛИСТОПАДА 2004	початок «Помаранчевої революції»
16 ТРАВНЯ 2008	Україна стає членом Світової організації торгівлі
23 ЖОВТНЯ 2008	Європарламент визнав Голодомор злочином проти людяності
8 ЧЕРВНЯ 2012	старт чемпіонату Європи з футболу
21 ЛИСТОПАДА 2013	відмова од єровибору
21 ЛИСТОПАДА 2013	початок «Євромайдану»
8 ГРУДНЯ 2013	повалення пам'ятника Леніну в Києві
20 ЛЮТОГО 2014	загибель більшості героїв «Небесної сотні»
20 ЛЮТОГО 2014	Росія розпочала вторгнення до Криму
6 КВІТНЯ 2014	початок російської збройної агресії на Сході України
9 КВІТНЯ 2015	Верховна Рада ухвалює пакет декомунізаційних законів
15 ТРАВНЯ 2016	перемога Джамали на Євробаченні

ПЕРЕДМОВА

СЬОГОДНІ, ВПЕРШЕ за останні кілька століть, ми не стоїмо перед необхідністю завойовувати свою свободу. Ми вже її здобули. І, попри всі випробування 2014–2016 років, уже ніхто не зможе її у нас відібрати.

Нині нам потрібно зробити наступний крок — визначити, як скористатися цією свободою: в який бік рухатися, з якими словами на вустах, з якими ідеями та намірами.

Наша спільна мета — вільна, щаслива й успішна Україна. Країна, чесна в політиці й справедлива в економіці. Країна, в якій кожен мав би можливість реалізувати свої здібності й таланти. Люди України прагнуть нового життя. За це дорого заплачено кров'ю героїв. Вороття немає.

Старий набір ідеологем і догм має залишитися там, де й ворожа нам країна, що його породила, — в минулому. Нове життя настійно вимагає нового бачення, нових відповідей на одвічне запитання: як і заради чого жити? Сьогодні всі ми мусимо вирішити, на яких цінностях будуватимемо Україну, виховуватимемо наших дітей. І це питання не таке просте, як може здатися спершу.

Війна на Донбасі загострила застарілу проблему нашого суспільства, сегментованого і фрагментованого вздовж і впоперек. Нині просто немає універсального набору життєвих принципів, здатних об'єднати всю країну.

Різні регіони, вікові групи і соціальні верстви мають своє бачення цінностей. Молоді, яка не відводить захопленого погляду від Заходу, дедалі важче зрозуміти людей похилого віку, що сумують за згаслою славою Сходу. Донбас живе в одній ціннісній парадигмі, Наддніпрянщина — в другій, а Галичина — у третій. Селянський менталітет, закорінений ще в часи Русі, конфліктує зі світоглядом бізнесменів, які чимало запозичили від підприємливості та хоробрості запорожців. Осібно стоять люди з «пролетарським» поглядом на речі, винесеним із недоброї пам'яті радянських часів.

А як бути з вічним протистоянням між людьми, які воліють самостійно будувати своє майбутнє, і тими, хто мріє про дармову ковбасу з панського столу?

Донедавна ми вважали, що всі ці суперечності несуттєві, але події останнього часу переконали в протилежному навіть найлегковажні-

НА ФОТО, С. 10–11:

Українські законодавці
накривають пресидію
національним прапором
Київ, 24 серпня 1991 року.
Єфрем Лукацький

ших. Для того, щоби вижити як країна й народ і успішно розвиватися, нам потрібно об'єднатися під спільними прапорами.

Але під якими? Може, варто, скинувши постколоніальну полуду з очей, згадати про своє походження, про те, хто ми насправді?

Історична роль України-Русі завжди була особливою. Поставши на великому кордоні Заходу і Сходу, вона була немов bastionом європейського світу міст, ланів і монастирів проти небезпечної дикої Азії. Спочатку як Русь, потім як частина Великого князівства Литовського і Руського, а також Речі Посполитої, Україна у всеозброєнні зустрічала ворогів, що сунули на Захід — незліченні юрби кочівників, Орду, Московію

«Захід є Захід, Схід є Схід, не зустрітисся їм ніколи», — як писав Рельяра Кінлінг. Народжений із грецьких демократичних полісів і Римської республіки «західний цивілізаційний формат», побудований на правах особистості, непорушності приватної власності, повазі до чесної праці й ефективності судової системи, завжди був і буде смертельним подразником для «східного формату» — з його «вертикаллю влади», безправ'ям підданих, корупцією і сваволею.

Варварські королівства, що розділили між собою землі колишнього Pax Romana (лат. римський мир), дістали й блискучу римську спадщину: релігію, культуру, науку, мистецтво управління державою, звичку до суспільного договору. Цей «цивілізаційний пакет» ліг на сприятливий ґрунт військових демократій, добре прижився і дав чудові результати. Досить сказати, що всі держави, які панували у світі принаймні з XVI століття, були європейськими за походженням і виростили саме на римському «каноні ціннос-

тей». І жодна ніколи не була деспотичною і самодержавною. Навіть «абсолютні монархи» Філіпп II Іспанський і Людовик XIV Французький, попри свою могутність, були зв'язані колосальною кількістю прав і привілеїв різних суб'єктів їхніх держав: станів, професійних цехів і гільдій, провінцій, міст. Зрештою не лише там, а й практично в будь-якій європейській країні був представницький орган від усіх трьох станів (духівництво, дворянство, міста). У Франції — Генеральні штати, в Іспанії — кортеси, в Англії — парламент, а в Священній Римській імперії німецької нації — рейхстаг. Усі вони були природним продовженням важливих компонентів європейської демократичної системи тих часів. Церква підтримувала ідею найвищої цінності кожної людини, з якої випливала чесність судочинства. Закон захищав майнові права представників будь-якої верстви населення. Дворяни служили своїм сюзеренам у межах системи васалітету, що базувалася на чіткому договорі між сеньйором та його підлеглим. Вільні міста мали власне самоврядування і представництво в парламенті держави, це підтримувало ідею шанованості чесної праці. Навіть останній віллан у Європі мав певні права, і свавілля пана стосовно нього було законодавчо обмеженим.

Отож, саме така — демократична — система дала Заходу ту цивілізаційну перевагу, яку він демонструє вже дві з половиною тисячі років. Увесь цей час тривала боротьба «Європи» з «Азією». Ці поняття досить умовні і вживаються тут радше в політичному сенсі, адже США, Австралія і Японія — географічно не Європа, а деспотій вистачає не тільки в Азії.

Ні, в Азії їх, як і раніше, безліч: колишніх

царств Ассирії та Парфії вже давно немає, але парі... парі залишилися! Чим відрізнялись од деспотичних монархів давнини Каллафі, Мубарак, Туркменбаші або Саллам? Хіба тим, що не називали себе прямими нащадками богів.

На наших очах творяться нові царські династії — Асадів у Сирії, Алієвих в Азербайджані, можливо, навіть Лукашенків у Білорусі! А в Йорданії, Саудівській Аравії та деяких інших країнах династії вже є. Але такі самі самодержавні деспотії ми бачимо і в Африці — у широкому спектрі від Бокасси до Мугабе. Навіть у Латинській Америці найбільш, здавалося б, респектабельні держави час од часу скочуються в найшкельнішу деспотію! Нині їх небагато, і найпомітніші, мабуть, Куба і Венесуела. Але пройшли через це у XX столітті, напевно, всі. І появи деспотичних режимів у цих країнах геть не заважає наявність формальних демократичних інститутів. Просто якщо президент слабкий, то демократія хоч якось працює. Але перший же сильний обраний народом глава держави миттєво стає диктатором!

Війна між демократією і деспотією, між «Європою» й «Азією» почалася при Марафоні, Фермопілах і Саламіні і триває досі. Просто на наших очах. Одна з битв цієї війни розгорнулася на українській землі і в наших головах та серцях.

Це насправді не битва між державами й арміями — це бій між вільною людиною та рабом. Між тим, хто хоче сам визначати своє життя, і тим, хто чекає на ласку господаря. Між «Європою» та «Азією» в кожному з нас. Але звідки взялася ця лінія фронту в Україні? Чому саме тут?

Так історично склалося, що Україна після Хмельниччини та Руїни на три з половиною століття опинилася під владою імперії з воро-

жою цивілізаційною моделлю.

Україна-Русь (як і інші православні держави тієї епохи) отримала свій «цивілізаційний пакет» не з Рима, а з Константинополя. Він ми відрізнятися в деталях, але суть його — «громадянсько-християнська» — була така сама, як і в західних європейців. У княжому Києві, як у стародавніх Афінах і Римі, вільні глави сімейств (мужі) сходилися на головну площу разом вирішувати справи країни. А рішення ці, ухвалені на вічі, стосувалися найсерйозніших питань: війни й миру, обрання і вигнання князя, розпорядження фінансовими та земельними ресурсами.

Саме тому ми органічно сприйняли християнство, питомими ознаками якого є увявлення про найвищу цінність душі (а отже, особистості), свобода волі й чесна праця. Саме тому в Українній-Русі природним чином прижились і такі ознаки європейського формату, як Магдебурзьке право, цехова і гільдійна організація, представницькі органи влади (сейми і сеймики), васальна система і навіть виборність правителів. Усі ці інституції базувалися на чіткому договорі сторін, у якому позначались їхні права і зобов'язання. І ця договірна система мала надійне юридичне підґрунтя: закріплювалася спочатку в «Руській правді» Ярослава і Ярославичів, а потім у «Литовському статуті».

Козацька суспільна організація об'єднала традиційний досвід Русі та європейські інституції, запозичені з Великого князівства Литовського і Речі Посполитої. Уявлення української шляхти й козацтва про свої права і привілеї багато в чому сформувалося під впливом «шляхетської демократії» Речі Посполитої, а свободи українського селянства за часів Гетьманщини були, ймовірно,

серед найширших у тогочасній Європі. Тому такою органічною є «Конституція» Пилипа Орлика. Адже європейська традиція договорів між двома рівними сторонами є також і однією з найбільш типових і природних українських традицій.

А тепер уявіть лише, що з нами сталося, коли ми опинились у складі Російської імперії. Країни, з огляду на особливості свого народження і формування, «азійської» до самих кісток. Вона вособлює не просто відмінний од європейської моделі формат, а шкловиту протилежність цієї моделі.

Народ, що мислить себе тільки в колективістській парадигмі й шалено ненавидить будь-який прояв індивідуалізму.

Релігія, яка примудрилася «переверстати» християнство, спрямоване на вдосконалення особистості, на похмурий напівязичницький культ загального мракобісся, отуплення і святенництва.

Держава, що являє собою піраміду, на вершині якої — самодержавний цар-бог, а вся вона сформована з маси рабів-холопів, однаково безправних, незалежно від їхнього місця в ієрархії. Конюх ти чи боярин — перед царем усе одно.

Ніяких договорів — бо які домовленості можуть бути в раба з паном? Жодного права — адже лише государ у своєму праві, а всі інші лише сподіваються на його милість. Ніяких свобод — бо будь-який навіть відгомін волі підданого обмежує владу самодержця, і який же він тоді самодержець?

Парадоксально, але саме народ у Росії є головним прихильником і захисником деспотії. Усі правителі, які намагалися спрямувати його в європейський бік (Борис Годунов, Самозванець,

царівна Софія) неодмінно погано закінчували. Погастило лише Петру I, та й то лише тому, що він вів Росію європейським шляхом азійськими методами. Однак вестернізація Петра стосувалася зовнішніх атрибутів і ніколи не зачіпала таких базових речей, як, наприклад, свободи людини чи право приватної власності.

Деякі імператори німецького походження теж намагались «освітити» Росію, але для двох із них (Павло й Олександр II) це закінчилося на сильницькою смертю, а за часів ще одного (Миколи II) — і загибеллю всієї династії.

Саме тому для більшості росіян Сльщин — «поганій» президент, а Путін — «хороший».

У Росії завжди панувала, панує і пануватиме войовнича «азійщина». У баченні тамтешніх людей західний світ — ворожий і смертельно небезпечний, тож його треба спробувати знищити всіма можливими засобами.

І ось до їхніх рук потрапила Україна — дразливо беззахисний, зухвало європейський шматок ворожого демократичного світу.

Це був найжахливіший період нашої історії, коли справді стояло питання про саме існування нашого народу, фізичне і ментальне. На українців чинився перманентний тиск усіма методами російської системи придушення: від насильницької русифікації до прямого геноциду.

Проте український народ проявив дивовижну здатність до регенерації. Тільки-но чергова хвиля утисків ущухала і здавалося, що українську справу знищено й розтопано назавжди, відразу ніби нізвідки з'являлися люди, які говорили українською, пам'ятали свою історію і сповідували демократичні європейські цінності. Вони з надзвичайним терпінням і завзятістю раз од

разу починали творити військову та цивільну організацію, побудовану на засадах патріотизму, демократії, власності. Понад те, — були готові зі зброєю в руках захищати і перше, і друге, і третє!

Недарма гетьман Павло Скоропадський, для якого ставлення до України було радше «любов'ю за розрахунком», все ж визнавав: «...великороси абсолютно не розуміли духу українства. Просте пояснення, що все це дурниці, що вигадали українство німці і австрійці заради ослаблення Росії, — невірне. Ось факт: варто було тільки центральному російському урядові ослабнути, як негайно з усіх боків з'явилися українці, швидко захоплюючи все ширші кола серед народу. [...] Коли великороси кажуть: українства немає, то сильно помиляються, і німці й австрійці тут ні до чого».

Незбагненна, фантастична живучість, що набувала найрізноманітніших форм: і культурних (як Кирило-Мефодіївське братство, «Просвіти», діяльність героїв, а потім — жертв «Розстріляного відродження»), і військово-демократичних (як Київська козаччина XIX-го, Вільне козацтво XX-го і добробати XXI століття), і навіть політичних (як УНР, Карпатська Україна, ОУН, Майдан).

Зрештою праця, яка кілька століть здавалася сізифовою, принесла свої плоди: чергова Російська (радянська) імперія впала після поразки в «холодній війні», і в українців з'явилися чудові шанси на європейське майбутнє.

Важко сказати, як СРСР свого часу розраховував реально протистояти Заходу, звідки отримував усе: технології, гроші, навіть їжу. Єдиний спосіб боротьби був військовим, однак за панування на морі американсько-британського флоту не могло

бути й мови про вторгнення до США чи Сполученого Королівства, а після появи ядерної зброї можна було забути і про інтервенцію в Європу.

І чим тиснути на Захід?

Ідеологією? Але після того як Сталін, відмовившись од побудови «Земшарної республіки», узявся за створення звичного для росіян формату імперії, ідеології вже не було.

Економікою? Однак Росія ще з часів останніх Рюриковичів являла собою надзвичайно неефективну економічну систему, що живилася лише за рахунок грабунку завойованих провінцій, а на отримані багатства залучала західні технології. І що технологічнішою ставала цивілізація, то в більшу залежність від «бісового Заходу» потрапляла Росія.

А уявіть, що було б, якби Радянський Союз переміг «клятих капіталістів»? Справжнє самогубство для Країни Рад, бо де б тоді вона взяла їжу, ширужиток, технології, долари? «Совок» би помер від реального голоду, передусім харчового, а якщо б навчився виживати на бражці та ріпі, то трохи згодом — від технологічного.

В економічному протистоянні із Заходом СРСР не мав ніяких шансів. І фінал «холодної війни» це наочно візуалізував. Завдяки цілому комплексу заходів (зниження ціни на нафту, технологічне ембарго, подорожчання кредитів, гонка озброєнь, СОІ, космічна гонка тощо) Америці й Британії вдалось економічно знекровити радянський режим.

Михайло Горбачов намагався поповнити запас валюти всіма можливими способами: збільшував обсяг експорту, продавав більше золота, брав нові кредити. Однак це було лише відтермінуванням остаточної катастрофи. Урятувати Ро-

сію могли лише ринок та демократія, але номенклатура радше перетворила б країну на випадену пустелю. Якийсь східний деспот, типу Сталіна, упорався б із номенклатурою, та Горбачов не був деспотом. Усе його правління — ніби химерний танок: крок туди, крок сюди.

Антиалкогольна кампанія 1985–1987 років призвела до підвищення цін на алкоголь на 45%, розквіту самогоніваріння, зниження з продажу цукру, озлоблення народу проти влади. Боротьбу з пияцтвом довелось мовчки згорнути.

Стимулювання госпрозрахунку, самокупності, самофінансування, підтримка перших елементів ринкової економіки — і одразу кампанія боротьби з нетрудовими доходами... яку припинили невдовзі після ухвалення Закону «Про індивідуальну трудову діяльність».

Гласність, скасування цензури, демократизація — і водночас силове придушення національної активності в Прибалтиці, Грузії, Азербайджані, Казахстані.

Уся горбачовська «перестройка» — це низка суперечливих заходів і контрзаходів у країні, яка ввійшла в пік.

У 1989 році вперше публічно озвучили те, що всі давно відчували на собі: СРСР перебуває в стані економічної кризи. Падіння радянської економіки тривало і досягло показника у –11% у 1990-му. Полиці крамниць порожніли, рубль девальгував швидкими темпами, країна тріщала на окраїнах. Тоді ж уперше смертність перевищила народжуваність.

А в Східній Європі один за одним падали соціалістичні режими-лімітрофи.

Та навіть у самій Країні Рад республіки ухвалюють декларації про суверенітет. Паралель-

но розгортаються міжнаціональні конфлікти: Заворушення в Казахстані, міжестничні зіткнення в Новому Урені й Сухумі, Ферганський доміні, Андижані, Опш и Баку, Карабаський конфлікт. Повернення додому депортованих ще Сталіним кримських татар та інгушів виливасться в міжестничні зіткнення.

Після проголошень суверенітету Литвою, Латвією, Естонією, Вірменією та Грузією, російська номенклатура пішла на ухвалення Декларації про державний суверенітет Російської Федерації (12 червня 1990 року). Це було кумедно — приблизно так, як державний суверенітет Англії у складі Британської імперії, — але метою панівного класу насправді була спроба зберегти СРСР у новій постасі. Номенклатура ще не знала, в якій саме, але вирішила спробувати.

Горбачов сподівався на новий союзний договір, але влітку 1991 року Єльцин у Ново-Огарьовому запропонував інше бачення майбутнього «імперії», з урахуванням інтересів національних еліт. У ньому не лишалося місця владним повноваженням Горбачова, цей варіант передбачав домовленості номенклатури без генсека, який на той момент став ще й першим (і останнім) президентом СРСР.

«Старші товариші» сталінсько-брежнєвського виховання (міністр оборони Язов, шеф КДБ Крючков, міністр внутрішніх справ Пуго, віце-президент Янаєв, прем'єр-міністр Павлов та інші), не згодні ні з Горбачовим, ні з Єльциним, вирішили «навести лад», взявши владу в свої руки. Назвавшись Державним комітетом з надзвичайного стану (російською — ГКЧП), змовники 19–22 серпня 1991 року ізолювали Горбачова на його дачі в Криму і ввели в Мо-

схвув війська. Проте спроба державного перевороту не вдалася — «путчистів» не підтримали ні прихильники Горбачова, ані їхні конкуренти з табору Єльцина. І першим, і другим було вкрай важливо позбутися «старих пеньків», що заважали рухові вперед.

Єльцин переміг «текачівців» і, зрештою, Горбачова, і тепер уже він мав домовлятися з «провінційною знаттю» про умови й форми збереження «імперії», адже Росія апріорі не здатна відмовитись од своєї «великої імперської місії».

Нове прочитання цієї місії проглядалося вже тоді — «вдродження Великої Росії» (те, що потім, за Путіна, назвуть «встать с колен»). До того ж «цар», на відміну од слабака-Горбачова, ніби був уже «справжній» (горілку п'є, друзяка-хлопець, — у 1993 році він підтвердить це розстрілом злощасного російського парламенту).

Національна номенклатура була не проти домовитися з новим російським «царем» — питання було лише в ціні. Ці люди вважали, що Радянський Союз у своїй тодішній формі безповоротно віджив своє і майбутнє — за національними державами (у складі федерації або як незалежні країни — це залежало від того, яку реальну владу вони б отримували). Шеварднадзе у Грузії, Алієв в Азербайджані, Рашидов в Узбекистані мали свої «аргументи» в розмові з Москвою.

Однак доля СРСР насправді вирішилася в Україні.

Український національно-визвольний рух у 1980-х був слабким. Радянська репресивна система діяла ефективно і на випередження. «Малоросизація» показала себе дієвим інструментом у справі нищення української ідентичності (причому, у Києві станом на 1987 рік із 300 тисяч

учнів тільки 70 тисяч навчались українською мовою). Орест Субтельний додає, що «...український КДБ мав репутацію найбільш репресивного в СРСР. І нарешті, українська інтелігенція надто добре пам'ятала, як болячо вона "обпеклася", з ентузіазмом повіривши хрущовським реформам 60-х років».

Утім, із лібералізацією режиму в Москві суспільне життя в Україні почало оживати. Розпочався процес формування суспільно-політичних груп, об'єднань і рухів, опозиційних до наявного режиму. У 1987 році в Києві відкрився Український культурологічний клуб (УКК), відновила роботу Українська Гельсінська спілка (УГС), постали інші демократично орієнтовані об'єднання. Хвиля мітингів і демонстрацій за нове життя поширювалась Україною. У вересні 1989 року засновано рух українських націонал-демократів — Народний рух України. Демократи взяли участь у виборах до Верховної Ради УРСР (30 березня 1990-го) і, хоча й здобули меншість у парламенті, вперше були представлені у владі.

Українським партійним функціонерам довелося поквартитися. СРСР конав, а позиція України у відносинах із Росією не була зафіксована в жодному документі. Отже, 16 липня 1990 року Верховна Рада ухвалила «Декларацію про державний суверенітет УРСР»: тепер республіканська номенклатура могла говорити з центром про свої інтереси.

Якби Україна підтримала Горбачова у його прагненні оновити й зберегти Союз, то СРСР мав усі шанси віцліти, щоправда трохи підрихтованим і підмальованим. Але Москва, зайнята боротьбою між Горбачовим і Єльциним, так і не запропонувала прийняттого для української но-

менклатури формату збереження влади, а в третім часом вступила «третя сила» у вигляді ІІІІІ Верховна Рада УРСР після провалу путчу ухвалила «Акт проголошення незалежності України». Ніяких патріотичних міркувань — комуністична більшість у парламенті зробила це, щоби зберегти свою владу та привілеї. Україні за паспортом і «малороси» в душі, колоніальна еліта нашої країни була вирощена за російськими шаблонами і в радянській парадигмі. Вона проишла суворий штучний відбір за такими показниками, як антиукраїнськість і антиєвропейськість, і панувала там, де останні «європейці» у владі закінчилися за часів Грушевського і Скоропадського, а останні українські патріоти в керівництві республіки — в епоху Шелеста.

І народ України загалом відповідав своїй владі. Після трьох століть зусиль у царині «антропоморфної» політики «імперія» досягла колосальних успіхів, які їй визначили долю українців на багато часу наперед: були створені «малороси» — певна етнічовна група, цілковито компліментарна за своїм самовідчуттям.

«Малороси» не хочуть бачити себе окремо від «старшого брата», страждають на комплекс меншовартості й бояться самостійного життя. А тому саме «малороси» були й надалі є «п'ятою колоною» «імперії» в Україні та лютим ворогом будь-яких національно-визвольних устремлінь. Неважко здогадатись, якою могла бути еліта такого «змалоросизованого» народу. Вона звично дивилася в бік Росії, чекаючи її схвалення та підтримки, бо саме там було осердя її релігії (чи православ'я, чи соціалізму — яка, зрештою, різниця?). Відтоді й аж дотепер українські політики були традиційно суворо детерміновані цією обставиною. І тільки

ли пряма агресія РФ депо послабила її вплив. У відносинах України й Росії нічого не змінювалося століттями. Друга завзято знищувала все, в чому перша її перевершувала, а зривши до нікчемного становища, із задоволенням і мушувала української «недорозвиненості». Це так по-російському спочатку знищити систему загальної освіти Гетьманщини, а потім називати українських селян «неписьменним бидлом»: спершу століттями утискати й забороняти українську мову та будь-які її культурні прояви (книги, театр, пресу, освіту), а опісля дорікати українцям відсутністю високої літератури світового значення; відчайдушно ламати українську національну ідентичність, а згодом кричати про «селяцтво» та «українську меншовартість». Українці вважалися «недоросіянами» — як за Олександра II, так і за Брежнєва. Російська адміністрація, увійшовши до Галичини, ешелонами виспала до Сибіру місцеву інтелігенцію — як у 1915 році, так і в 1939-му. Кар'єру в Росії робили лише колабораціоністи-«малороси» — як Паскевич із Кочубеєм, так і Чубар зі Щербиньким.

І в певний момент — за часів Брежнєва — здавалося, що Україна вже не опирається. Та їй що вона взагалі могла зробити для свого порятунку в ситуації, коли її інтелектуалів було багаторазово викошено, вигнано, просіяно і знову викошено? Коли її селянам-землевласникам зламали хребет? Коли ім'я вкрали, минуле перекрутили, а культуру забороняли і профанували? Коли вживання рідної мови сприймалось як політична нелояльність до влади? Коли виросло вже третє покоління, яке не знало іншої реальності, крім радянської?

Здавалося, переважна більшість українців цілком щиро сприймає радянську владу як «свою», за-

вони і легитимні. Вони жили за Брежнєва досить несподано, іншого життя не бачили, а про жахи попередніх десятиліть їм заборонили знати. Влада хотіла, щоби вони стали «росіянами», і вони старалися. Училися працювати, розмовляти, даються по-російськи. Звикали пишатися могутністю «імперії», а її історію вже природно сприймали як власну. В епоху Брежнєва чимало українців уже вважали себе «російськими радянськими», і тепер вони про Ірозного, Мишпа з Пожарським, Петра І, Суворова, Леніна, Сталіна і Брежнєва думали — «наше», а про Смотрицького, Сагайдачного, Мазепу, Пелюру і Шухевича — «їхне».

Найактивніші українці поступом русифікувалися, щоби подешевити здобуття кар'єри собі й своїм дітям. У ті роки жартували: якби знову почалася політика «українізації», то свреї заговорили б українською за рік, росіяни — за три, а з українцями довелось би помучитися не менше десятиліття. У ситі епоху брежнєвської стагнації, яку сам режим називав «стабільністю», русифікація в Україні спиралася не лише на росіян, які в 1970-х роках становили близько 20% населення республіки, а й на мільйони «малоросів» — етнічних українців, русифікованих у культурному, ментальному та мовному сенсах.

Що могли протиставити цьому українці? Підсвідому або свідому пам'ять про малу батьківщину, мову, пісню. Іще був радянський провінційний канон українського — українська радянська література, історія УРСР, представницьке мистецтво в жанрі «Вірського-Вірьовки» з капелою бандуристів. Ну й, звісно, яскравий етнографічний костюм для піднесення підстаркуватим посадовцям короваю від абorigенів.

Фактично прагнучи незалежної України, ми і близько не розуміли, що це таке. Рухівці та інші націонал-демократи раділи як діти, спостерігаючи, як над куполом Верховної Ради піднімається національний синьо-жовтий прапор. І не розуміли, що символ змінюється, а суть української влади, «малоросійсько»-номенклатури, — ні. І щоби добитися реальної незалежності, треба ще багато чого зробити: насамперед усунути від влади радянську номенклатуру, компартійних та комсомольських функціонерів, приструнити місцевих бонз — «червоних директорів». А головне — усвідомити, що ні Росія Єльцина, ані Росія Горбачова не терптиме по-справжньому незалежної України, тож треба розбудовувати власні збройні сили, плекати національний бізнес і відвойовувати на міжнародній арені своє «місце під сонцем».

І все заради того, щоби відокремитись од чужого й смертельного для нашої ідентичності «азійського» світу Росії, щоби повернутися додому, до Європи!

Хто мав утілювати ці чудові плани? Леонід Кравчук — плоть від плоті компартійної номенклатури? Чи Леонід Кучма — функціонер і «червоний директор»? Чи всі їхні «перекраштовані» поплічники? Що казати, якщо навіть найбільш передова частина нашого політикуму мислила в радянській (тобто «азійській») парадигмі і так до кінця з неї і не вийшла!

А ми самі? Хіба ми самі значно кращі?

Росіяни знущалися з нас 350 років, намагаючись викорінити нашу природу. Саме тому ніни, коли ми нарешті вільні, то значною мірою є ними, а не собою. Де вони в нас, оті чотири базові цінності Європи: права особистості, непорушна приват-

на власність, повага до чесної праці й ефективна юридична система? Ні, сьогодні ми спостерігаємо в Україні, як і в Росії, зовсім протилежне:

— безправ'я особистості, яку перший-ліпший силовик може безкарно забити до смерті у райвідділку;

— беззахисність приватної власності, яку кожен рейдер може легко «віджати» на користь замовника з «баблом»;

— зневага до чесної праці, яка здебільшого може забезпечити лише жebraцьке існування, тоді як брехуни, корупціонери й негідники насолоджуються краденою розкішшю;

— цілковита неефективність юридичної системи, що перетворилася на спосіб заробляння грошей шляхом виправдання винних і засудження невинних.

Саме тому сьогодні відчуття своєї самоті, своєї українськості відбувається для нас передусім через усвідомлення того, чому ми не росіяни. І звільнення від усього російського (тобто, по суті, азійського) — це абсолютно необхідна умова для здійснення (чи радше відновлення) нашого європейського вибору.

Наша проблема полягає в тому, що з набуттям незалежності Україна опинилася поза Росією територіально, але значною мірою була «Росією» ментально: із тими самими «вертикаллю влади», безправ'ям населення, переконанням, що «пиляти бюджет» завжди краще, ніж чесно працювати, і абсолютною правовою сваволею.

Україною керувала постколоніальна адміністрація, а в самих українцях (у кому більше, у кому менше) жили ті «недоросіяни», яких із нас ліпили 250 років, і ті «радянські люди», яких намагалися виростити ще впродовж семи десятиліть. А навколо нас була та сама «радянська Росія» — органічна

частина технологічно і культурно відстаючої напіврозвиненої імперії, що втрачала сенс свого існування і розпалювалася навесні своїми ж підданими.

Витягти себе з Росії виявилося набагато легше, ніж Росію з себе. І ці 25 років — то повільні, ще непевні кроки (три вперед, два назад), які ми робимо на шляху додому, до рідної нам європейської цивілізації. Демократичні зміни, технологічні досягнення, інтеграція у великий світ — усе це ознаки нашого повернення. Навіть замах на наших опозиційних політиків і журналістів, попри весь їхній трагізм, свідчать саме про те, що ми рухасмося у своєму природному напрямку, а сили старої епохи намагаються зупинити нас: адже там, куди ми йдемо, їм місця не буде.

Ця книжка, власне, і присвячена нашому рухові додому — крокам України на шляху до її європейської батьківщини, фактично, до себе самої, зробленим за двадцять п'ять років її і нашої незалежності.

Наша країна, незважаючи на «російсько-радянські» виразки, які ще кривавлять, сьогодні все-таки різюче відрізняється од України 1991 року. Багато в чому змінилося наше сприйняття світу, та й він став іншим. Ніколи з часів Русі наша батьківщина не була незалежною так довго: ні в козацьку епоху, ні за доби УНР. Виросло нове покоління, яке не знало «Росії у собі». Саме ці люди, разом зі своїми батьками і старшими братами, уперше з часів Виговського завдали поразки російському ведмедю. Саме вони валять ідолів комуністичного режиму по всій країні.

Цим хлопцям і дівчатам доведеться остаточно розібратися з російською отрутою на нашій землі і в наших головах. Саме їм, молодим, до снаги повернути Україну додому.

Ця книга — про колишню російську колонію, яка стала незалежною двадцять п'ять років тому. Бажання хорошого життя, упаковане в концепцію про європейське походження, нестримно вабило її на Захід. Однак російські батоги, що обплутали мозок, тягнули на Схід.

Двадцять п'ять років, протягом яких ми болісно вичавлювали з себе рабське радянське минуле — яскраві досягнення і упущені можливості, перемоги і зради, тирани, жертви, герої, зlodії — основні перипетії нашого життя за чверть століття — через призму сприйняття журналістів і ведучих Телевізійної Служби Новин.

Двадцять основних подій історії незалежної України — до 20-річчя найбільш вражаючої новинної служби країни.

ТСН

ISBN 978-966-500-798-2

9 789665 007982 >